

ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПІДГОТОВЦІ ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Однією з ланок вищої освіти є система інженерно-педагогічної освіти. Вона покликана готувати компетентні педагогічні кадри для системи професійної освіти. Успішне вирішення завдань інженерно-педагогічної освіти можливе завдяки оновленому відповідно до вимог сучасності навчальному процесу, використанню інноваційних підходів до підготовки професійно-педагогічних кадрів.

Сучасна концепція інженерно-педагогічної освіти України передбачає наявність у структурі діяльності інженера-педагога двох взаємозалежних і відносно самостійних видів професійної діяльності – професійно-педагогічної та професійно-інженерної [5, с. 14]. Сучасний інженер-педагог повинен бути компетентним і у викладанні конкретної дисципліни, і в певній профільній предметній області [5, с. 18].

Навчання майбутніх інженерів-педагогів, які володіли б повним і комплексним багажем знань, умінь і навичок з інженерного та педагогічного напрямках, необхідно організувати, гармонійно поєднуючи теоретичну і практичну складові навчального процесу, яке сприяло б формуванню компетентної особистості. Вкрай важливе значення освіти та професійної підготовки у розвитку людських ресурсів, визнання їх цінностями людини та суспільства обумовило прийняття ще в 1975 р. Міжнародною організацією праці Конвенції про професійну орієнтацію та професійну підготовку в сфері розвитку людських ресурсів [11]. Фактично мова йде про застосування компетентісного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових роботах з проблем розвитку інженерно-педагогічної освіти на основі аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду навчання інженерів-педагогів робиться загальний висновок про те, що в сучасних умовах (коли формується новий тип суспільства – інформаційний) вона повинна базуватися на компетентісному підході (А. Г. Бермус, А. А. Вербицький, О. Е. Коваленко, Г. К. Селевко, Дж. Равен, Н. А. Цирельчук та ін.).

При використанні компетентісного підходу до складу змісту освіти входять знання, способи діяльності, досвід репродуктивної та творчої діяльності, досвід ціннісного ставлення до світу, формування особистісних та професійних якостей успішного фахівця.

Навчання, орієнтоване на формування компетентності, помітно відрізняється від традиційного, орієнтованого на когнітивні стандарти, де потрібні лише знання, розуміння, запам'ятовування, застосування правил, дія за заданим алгоритмом тощо. Як відзначає В. Т. Лозовецька, оскільки фахівець є безпосереднім виробником продукції, йому необхідно в будь-яких виробничих умовах вміти в комплексі застосовувати технічні, технологічні та економічні знання та вміння при вирішенні складних типових і нетипових професійних завдань [8, с. 6].

У багатьох країнах підготовка кадрів, орієнтована на розвиток компетентності, є найбільш поширеною концепцією в останні роки. Підкреслюється, що поняття «компетентність» ширше, ніж поняття «кваліфікація». Воно означає не тільки професійні знання, навички та досвід у певній спеціальності, а й ставлення до справи, визначені (позитивні) схильності, інтереси і прагнення, а також здатність ефективно використовувати знання й уміння, особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці. Компетентність – це реальна здатність досягнення мети або результату, тоді як кваліфікація є лише потенційною здатністю виконувати завдання професійної діяльності [2, с. 96].

Зазначимо, що проблема формування професійно-компетентного працівника в будь-якій сфері виробництва характеризується як особливо актуальна у психолого-педагогічних дослідженнях зарубіжних учених (Ш. Дері, Д. Аллі, Ю. Дж. Калган та ін.) [12, с. 73].

Постановка завдання. Систематизація й узагальнення принципів цільової організації, технологічної реалізації та змістового наповнення компетентнісного підходу під час підготовки інженерів-педагогів у вищій аграрній школі.

Виклад основного матеріалу. В енциклопедії професійної освіти під редакцією С. Я. Батишева дається таке визначення професійної компетентності (лат. profession – офіційно назване заняття – від profiteor – заявляти про свою справу; лат. compete – добиватися, відповідати підходити): інтегральна характеристика ділових або особистісних якостей фахівця, яка відображає рівень знань, умінь, досвід, що є достатніми для досягнення мети певного виду діяльності, а також її моральну позицію [3, с. 383].

Вимога до професійної компетентності майбутніх фахівців викладена в законодавстві України про професійно-технічну освіту. Відповідно до Закону України «Про професійно-технічну освіту», «...професійно-технічна освіта є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, вміннями і навичками з обраної ними сфери професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури» [10].

На думку М. Холстеда і Т. Орджо, професійна компетентність не обмежується вузькими професійними рамками. Вона пов'язана з вирішенням широкого спектру соціальних, психологічних, культурологічних, фізіологічних та інших проблем. У широкому аспекті – це сукупність теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, особистісних якостей учителя, єдність яких забезпечує ефективність і результативність педагогічної діяльності [15, с. 8].

Е. Ф. Зеєр і О. Н. Шахматова під професійною компетентністю розуміють сукупність професійних знань і умінь, а також способи виконання професійної діяльності [4].

Т. Г. Браже професійну компетентність розглядає як «багатофакторне явище, що включає в себе систему знань і вмінь учителя, його ціннісні орієнтації, інтегративні показники його культури (мова, стиль спілкування, ставлення до себе та своєї діяльності)» [1, с. 69].

Якщо розглядати формування компетентності майбутнього інженера-педагога в рамках системи вищої освіти, то можна говорити про знання, вміння і навички, здатності в досягненні цілей або досягненні позитивного результату в процесі навчально-виробничої діяльності, тобто про готовність (різних видів) фахівця. Отже, професійна компетентність може проявитися тільки в процесі реальної професійно-педагогічної діяльності особистості [14].

Досліджуючи професійну компетентність інженера-педагога, Л. З. Тархан дає таке визначення: «Професійна компетентність інженера-педагога – це якісна характеристика ступеню оволодіння педагогом професійною діяльністю, обумовлена глибоким знанням властивостей, перетворюваних предметів праці, вільним володінням засобами виробництва та навчання, здатність здійснювати складні дії» [13, с. 146].

В. В. Ягупов розглядає професійну компетентність як поєднання теоретичної та практичної підготовленості майбутнього фахівця до майбутньої професійної діяльності й як основний показник наявного в нього розвинутого професійного мислення [16, с. 7].

На думку В. О. Сластьоніна, професійна компетентність – це інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей фахівця, що відображає не тільки рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, а й соціально-моральну позицію особистості [9, с. 34].

Н. Д. Креденець указує, що професійна компетентність представляє собою особистісні якості працівника, які характеризують його вміння приймати оптимальні рішення і здатність ефективно їх реалізовувати в конкретній сфері практичної діяльності для отримання суспільно визнаного результату [6]. Тому процес навчання повинен бути зорієнтований не на просте кількісне накопичення теоретичних знань і практичних умінь студента, а на якісне вдосконалення його особистості, на формування у нього певних

якостей, активного ставлення як до себе, так і до навколишнього оточення. Саме досягнення цих цілей і передбачає формування компетентного фахівця в процесі його підготовки у ВНЗ.

Така цільова установка може бути реалізована як дидактична система підготовки компетентнісного фахівця через дотримання принципів навчання, які виступають як єдине ціле, відображаючи певну концепцію. При цьому загальнодидактичні принципи, залишаючись актуальними, доповнюються специфічними, які характерні для компетентнісного підходу. Серед них важливими, на думку автора, є такі:

а) у цільових орієнтирах:

– орієнтація вищої інженерно-педагогічної освіти на розвиток особистості майбутнього педагога, самоосвітніх її можливостей, постійне формування власних професійних і особистісних компетентностей. Сучасний учитель повинен володіти умінням інтегруватися з досвідом, тобто бути здатним співвіднести свою діяльність із тим, що напрацьовано у світовій педагогічній культурі та вітчизняній педагогіці, здатним продуктивно використовувати досвід колег й інноваційний досвід, володіти вмінням узагальнювати і передавати свій досвід іншим. В умовах постійно мінливої педагогічної реальності необхідною якістю педагога є креативність як бажання і вміння створювати нову педагогічну реальність. Всі вказані компоненти утворюють складну структуру, яка формує «ідеальну модель» сучасного вчителя. Оскільки основними рівнями професійної компетентності суб'єкта у професійній діяльності стає навченість, професійна підготовленість, професійний досвід, то стосовно студента або навіть випускника ВНЗ не можна вживати термін «фахівець, який досяг високого рівня професійної компетентності». Водночас він повинен володіти засобами, які дозволили б йому вдосконалюватися в професійному розвитку.

Основним методом навчання людини впродовж життя стає самостійна пізнавальна діяльність. Сформувати або розвинути її можливо тільки в умовах такої підготовки, де студент вбачатиме особистісний сенс у навчальній інформації. Тому реалізація професійної освіти повинна відбуватися не як академічна, зорієнтована на передачу готових знань, а як контекстна, яка «вчить учитися», здобувати знання і застосовувати їх у ситуаціях, що імітують професійні, трансформує знання у свідомості студента в системовідповідну готовність до розв'язання різноманітних робочих ситуацій;

– створення необхідних умов для оптимального реагування освітніх можливостей навчального закладу запитам ринку праці та успішності реалізації конкретної людини;

– орієнтація на досягнення певних результатів (компетенцій), набуття значущих компетентностей. Оволодіння компетентностями передбачає набуття досвіду діяльності (когнітивного, методологічного, ціннісно-сміслового). Компетентність формується в процесі діяльності, заради майбутньої професійної діяльності, в ній вона проявляється і забезпечує успіх. У таких умовах процес підготовки фахівця перетворюється на процес формування досвіду обраної діяльності через трансформацію особистісних якостей (ставлень, установок, мотивації, позиції, спрямованості). Оскільки кожна компетентність характеризується практико-орієнтованою дієвістю, то її сформувати можна тільки шляхом включення суб'єкта підготовки у відповідну діяльність. Ця діяльність визначатиме не лише знання про її окремі дії, а й надасть можливість студенту приймати самостійні рішення, перевіряти їх результативність, нести відповідальність за якість виконаної роботи, творчий підхід до будь-якої справи, вміння постійно вчитися. Усе це свідчить, що в процесі підготовки компетентнісного фахівця виявляться сформованими ще й сфери внутрішньоособистісного – професійна індивідуальність, професійна зрілість, професійне мислення; емоційно-вольового – інтерес, задоволення від процесу праці, самостійність, відповідальність; мотиваційного – орієнтація на успіх, якісна самореалізація. Таким чином, компетенції є наслідком процесів навчання, які представляють узгодженість їх результатів із особистісними, соціальними та методичними здібностями в певних навчальних і професійних ситуаціях;

б) у структуризації змісту:

– зміст і методика викладання навчальної дисципліни мають бути зорієнтовані на кінцевий результат – професійну підготовку фахівця, який би володів компетентностями, тобто на те, що він може робити, якими способами діяльності володіє, до чого готовий. Навчальні програми мають спрямовуватися на виразні і зіставні параметри опису (дескриптори) того, що студент буде знати, володіти, вміти «на виході». Результатуючими одиницями досягнень студента у вивченні конкретної навчальної дисципліни є рівень сформованості функцій, які входять до складу і визначатимуть компетентність (не обов'язково одну). Проконтрольованими у ВНЗ можуть бути тільки результати навчання, які є індикатором для компетенцій, тому важливе значення для якості випускників має компетентісно-орієнтоване підтвердження результатів;

в) у побудові навчального процесу:

– орієнтація навчального процесу на результати освіти – компетентісну модель фахівця, яка вміщує набір компетенцій, якими повинен володіти випускник певного циклу підготовки, функції, які він має виконувати і до яких має бути підготовлений, ступінь готовності до виконання конкретних обов'язків. Ця модель визначатиме модель підготовки фахівця, структурними елементами якої мають бути цілі, зміст, навчальні програми, навчальні плани, управління засвоєнням, контроль, якість підготовки у ВНЗ. У зв'язку з цим потребує перегляду архітектура навчального процесу у ВНЗ у плані змісту, технологій, менеджменту на кожному циклі підготовки. Іншими стають і цільові установки викладача, він перетворюється з транслятора інформації в консультанта, тьютора, помічника в пошуках необхідних знань, способів дій студентів. Сьогоднішній педагог професійної школи вводить студента у складний простір професійно-педагогічних задач і проблем, джерел інформації і сфер взаємодії, проектів і видів діяльності, співтоварищескості і творчої самореалізації;

– принцип подвійного входження базисних компонентів системи в її структуру сформульований В. С. Ледньовим. Сутність цього принципу полягає в тому, що «...кожен із базисних компонентів будь-якої підсистеми змісту освіти входить в його загальну структуру подвійно: по-перше, як «наскрізні» лінії стосовно до зовнішніх (апикальних) структурних компонентів, по-друге, виступає як один з апикальних, явно виражених компонентів» [7, с. 49];

– інтеграція технічного та гуманітарного знання, а також спадковості етапів підготовки фахівців [5, с. 21-22], що забезпечує єдність і неперервність різних ступенів (циклів) підготовки інженера-педагога, а також зв'язує закони розвитку галузі (аграрно-інженерної) та педагогічної науки. Варто розрізняти вертикальний і горизонтальний вияв компетенцій і результатів навчання. По вертикалі вони розрізняються за двома новими циклами вищої освіти – бакалаври і магістри. По горизонталі – охоплюють зазвичай дисциплінарні і наддисциплінарні компетенції. У зв'язку з цим потребує перегляду чітке означення діапазону, спектру, рівнів і критеріїв сформованості компетенцій на кожному ступені двоциклової підготовки інженера-педагога у ВНЗ. Одні з них мають сформуватися на першому циклі, інші будуть продовжувати розвиватися на другому, треті – розпочнуть продукуватися лише на другому циклі підготовки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, вітчизняна інженерно-педагогічна освіта як елемент вищої освіти має стати принципово іншою. Вона повинна виключно з існуючої інструментальної функції (підготовка до праці, професії, сімейного життя, сприйняття мистецтва тощо) перетворитися у сферу соціальну, що має цільову і самоціннісну спрямованість. Важливо сформувати таке освітнє середовище для людини, в якому їй буде цікаво і комфортно. Врешті решт така трансформація освітньої сфери дозволить вирішувати і її внутрішні інструментальні завдання, але вони виявляться не самодостатніми, а будуть органічно вплетені в освітнє життя людини.

Список використаних джерел

1. Браже Т. Г. Современная аттестация учителей: цели и тенденции / Т. Г. Браже // Педагогика. – 1995. – № 3. – С. 69–73.
2. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: [монографія] / за ред. Н. Г. Нічкало. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 334 с.
3. Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т. / [под ред. С. Я. Батышева]. – М., 1999. – Т. 2. – С. 383.
4. Зеер Э. Ф. Личностно ориентированные технологии профессионального развития специалиста: науч.-метод. пособие / Э. Ф. Зеер, О. Н. Шахматова. – Екатеринбург, 1999. – 245 с.
5. Коваленко О. Е. Основні концептуальні положення розвитку інженерно-педагогічної освіти / О. Е. Коваленко, С. Ф. Артюх, В. І. Лобунець, М. К. Резніченко, А. П. Тарасюк // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Х., 2004. – Вип. 6. – С. 14–26.
6. Креденец Н. Концептуальні засади формування професійної компетентності фахівців легкої промисловості / Н. Креденец // Педагог професійної школи: [зб. наук. пр.] – К. : Наук. Світ. – 2002. – Вип. VII. – С. 170–178.
7. Леднев В. С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / Вадим Семенович Леднев. – М. : Педагогика, 1991. – 224 с.
8. Лозовецька В. Т. Теоретико-методологічні основи професійного навчання молодшого спеціаліста сільськогосподарського профілю: дис. ... д-ра пед. наук. : 13.00.04 / Лозовецька Валентина Терентіївна. – К., 2002. – 576 с.
9. Педагогика профессионального образования: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / [Е. П. Белозерцев, А. Д. Гонеев, А. Г. Пашков [и др.]; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 2004. – 368 с.
10. Про професійно-технічну освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрану.
11. Про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів: Конвенція МОП №142(1975 р.) // Законодавство України про працю. – К. : Істина, 1999. – Т. 1. – С. 229–300.
12. Сисоєва С. О. Інформаційна компетентність фахівця: теорія і практика формування: [навч.-метод. посібник] / С. О. Сисоєва, Н. В. Баловсяк. – Чернівці : Технодрук, 2006. – 208 с.
13. Тархан Л. З. Дидактическая компетентность инженера-педагога: теоретические и методические аспекты : монография / Лягуза Запаевна Тархан. – Симферополь ; К. : Крымучпедгиз, 2008. – 424 с.
14. Тархан Л. З. Проблема фундаментальности в подготовке инженера-педагога / Л. З. Тархан // Педагог професійної школи: [зб. наук. праць]. – К. : Наук. Світ, 2002. – Вип. VII. – С. 274–280.
15. Холстед М. Ключевые компетенции в системе оценки Великобритании / М. Холстед, Т. Орджи // Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию. – Самара : Профи, 2001. – С. 8–12.
16. Ягупов В. В. Компетентністний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В. В. Ягупов, В. І. Свістун // Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – К. : Академія, 2007. – Т. 71. – С. 3–8.

Ляска О. П.

Принципи реалізації компетентнісного підходу в підготовці інженера-педагога

Побудова навчального процесу у вищій школі на засадах компетентнісного підходу вимагає від науковців, практиків-педагогів формулювання принципів його успішної реалізації. Сформульовано основні принципи компетентнісного підходу, які стосуються

змістових, цільових, технологічних та саморефлексивних аспектів підготовки інженера-педагога у вищому аграрному освітньому закладі.

Ключові слова: професійна компетентність, інженер-педагог, принцип підготовки, інженерно-педагогічна освіта, професійно-педагогічна підготовка, компетентнісний підхід.

Ляска О. П.

Принципы реализации компетентного подхода в подготовке инженера-педагога

Построение учебного процесса в высшей школе на основе компетентного подхода требует от ученых, практиков-педагогов формулировки принципов его успешной реализации. Сформулированы основные принципы компетентного подхода, касающиеся содержательных, целевых, технологических и саморефлексивных аспектов подготовки инженера-педагога в высшем аграрном учебном заведении.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, инженер-педагог, принцип подготовки, инженерно-педагогическое образование, профессионально-педагогическая подготовка, компетентностный подход.

O. Lyaska

The Principles of Competent Approach in Engineer-Teacher Preparing

This article deals with the construction of the educational process in higher education on the basis of competent approach which requires principles formulation of its successful implementation from researchers and educators. The paper formulates the basic principles of competent approach concerning content, target, technology and training aspects of engineer-teacher preparation in agricultural higher education institution.

Key words: professional competence, engineer-teacher, the training principle, engineering teacher education, professional teacher training, competent approach.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2012 р.